

הרה"ג אבינועם זומר שליט"א

ר"מ בישיבת מרכז הרב

לע"נ אחי יגאל ז"ל

בן יהודה שיבל"א

נס חנוכה ותקופת בית שני

ביחס לקשר בין חנוכה לבין פרשיות וישב מקץ נהוג לבאר שמאבק ישראל-יון קשור למחלוקת בין יוסף לאחיו. ומבאר מרן הרב זצ"ל (ושמועות ראיה, וישב-תר"ץ) שנחלקו יוסף ואחיו האם קדושת ישראל ענינה השפעה על אוה"ע ע"י התערבות ביניהם וללמד דרכי ה', שכך סבר יוסף, או שהקדושה צריכה להיות נפרדת מאוה"ע, עם לבדד ישכון, כדי שלא ילמדו ממעשיהם, וכך סברו בני לאה. ולכן רצו להפטר מיוסף מכיון שתפיסתו מהוה חשש לקיומו של עם ישראל, ואמר להם יהודה לכו ונמכרנו לישמעאלים ונראה אם יצליח בשיטתו לא להתבולל בין העמים. יון לא הבינו נכון את ענינו של יוסף, לכן תבעו שעם-ישראל ילך בדרכו של יוסף, "כתבו לכם על קרן השור" של יוסף הנמשל ליוסף "שאינו לכם חלק באלקי ישראל" המיוחד רק לישראל אלא אלקים הקשור לכל אוה"ע, כי ענינכם השפעה על אוה"ע. וכל חנוכה, מלחמת חשמונאי בתרבות יון, לברר את ענינו של יוסף, אחדות קודש וטבע כנגד תרבות יון שניתקו את החומר מהרוח, עת"ד.

ובאמת יוסף ענינו קדושה שבטבע, ולכן יש לו יכולת להתמודד עם החומר. יעקב אבינו לקח הבכורה מעשיו, וממילא בשעה שהקול קול יעקב גם הידיים ידי יעקב ולא ידי עשו (וע"פ ב"ר ס"ה). לכן יעקב רואה ביוסף ביכולתו להתמודד עם החומר את השלמתו, שתיקון נגיעת שרו של עשו בירכו, שענינו שהטבע המגושם עשה אותנו לבעלי מומים (אורות התחיה, ל), נעשה ע"י יוסף שטנו של עשיו, כי השפיטה של הר עשו היא מתוך עליה בהר ציון, התרוממות רוחנית בבחינת ציון בגימט' יוסף, וכל מה שאירע ליוסף אירע לציון (תנחומא וישב). לכן יוסף אמר: "וטבוח טבח והכ"ן שיטול בפניהם את גיד הנשה (תרגום יונתן בן עוזיאל) לרמוז להם על יכולתו לנצח את עשו (כביאור ס' החינוך מצוה ג' בשורשי המצוה). ולכן אוהב יעקב את יוסף במיוחד כיון שהוא נותן לו את שלימות בכורתו, וע"כ נאמר "ויבא יעקב שלם" - שנתרפא מצלעתו "עיר שכם" - עירו של יוסף. לכן גם מובן מה שנא' בדברי הימים (א', ה', א') שבכורתו של ראובן ניתנה ליוסף, אע"ג שניתנה לו רק בענין השבטים ולא בענין עבודה, מנין ונחלה (רש"י בראשית ל"ה, כ"ג), כי זה ענין הבכורה שנלקחה מעשו ומביא לו את השלמתו. והבכור הוא עיקר המציאות (מהר"ל נצח עמ' ס"ז), וקדושה שבטבע גדולה מקדושה חוץ לטבע (אורות התחיה,

כח), ולכן בכורתו מתבטאת בחלק נוסף בארץ, וארצו מבורכת יותר משאר ארצות (רש"י דברים ל"ג, י"ג) כי אצל יוסף אין חשש שמתוך כך יגיע ל"שמנת עבית כסית". ויש לעיין בכל המהלך הנ"ל, שהרי "וישב יעקב... אלה תולדות יעקב יוסף", שחשב יעקב לישב בשלוח כיון שיש לו את יוסף שנמשל לאש ועשו לקש ועי' רש"י, אך קפץ עליו רוגזו של יוסף, להראות לו שלא מספיק אם יש את יוסף, ונוצר מצב שיוסף נעלם ורק אח"כ מתגלה בהיותו מולך על מצרים, וא"כ יוסף לא מספיק בכדי לישב בשלוח. ויותר מזה בהקשר לחנוכה, שהרי החשמונאים הם משבט לוי היותר מתנגד ליוסף, ששמעון ולוי רצו להרגו [ועי' בנצי"ב (ברא' ל"ד, כ"ה) שרק לוי לש"ש משא"כ שמעון], וכמו"כ הם הרגו את אנשי העיר שכם עירו של יוסף, וכביכול לוי ניגוד גמור ליוסף, וקשה לומר שהחשמונאים מבררים את ענינו של יוסף. אולם דוקא שכם מבליטה וחושפת שיש קשר בין העיר הזו לשבט לוי, שהרי שכם עיר מקלט וניתנה ללויים, ובכריתת הברית בכניסה לארץ עמדו הלויים בשכם בין הר גריזים להר עיבל.

באור הענין, הסיבה לניגוד מתבטאת במה שבכורתו של יוסף - שני שבטים - היא על חשבונו של שבט לוי בדגלים ובחלוקת הארץ, והמקור לניגוד הוא מה שבכורתו של ראובן שנלקחה ממנו נתחלקה לשנים (בסופו של תהליך), ליוסף בחלוקת הארץ וללוי בעבודה בביהמ"ק, ויש מאבק מיהו הבכור האמיתי. גם ביעקב אנו מוצאים שאע"ג שאוהב את יוסף ומלמדו תורה (ועגלה ערופה), אך ברמב"ם (פ"א מהל' ע"ז הל' ג') מודגש שאע"ג שיעקב למד את כל בניו תורה, את לוי עשה ראש ישיבה, וכחלק מזה מתברר שלוי לא עבד ע"ז כשירדו ישראל למצרים ולא התדרדר למ"ט שערי טומאה.

ובמצרים מתברר שישנם שני שבטים שיכולים להתמודד עם מצרים, שא"א למצרים לשעבד אותם, יוסף שמולך ולוי שלא מולך אך סו"ס אי אפשר לשעבד אותו. וא"כ טענת יהודה לשבטים "לכו ונמכרנו לישמעאלים ונראה מה יהיו חלומותיו", נראה האם שיטתו נכונה, האם יצליח לא להתבטל במצרים, זו איננה טענה נכונה כלפי שבט לוי, שהרי לוי גם יכול לא להתבולל במצרים, ממילא היכולת של לוי היא רק להרוג את יוסף.

א"כ דוקא הנקודה המשותפת ללוי וליוסף (כמו שראינו ביחס לשכם) היא גם סיבת הניגוד היותר גדולה ביניהם, לשניהם יש יכולת להתמודד עם החומר ולא צריך ניתוק ממנו, אך יש הבדל ביניהם ביחס בין החומר והרוח, החול והקודש, לוי - אחדות הקודש והטבע ויוסף - קידוש החומר.

לוי - יש השראת שכינה, השכינה שורה כאן למטה אצלנו בחומר, זוהי האחדות, מבט שמתחיל מלמעלה למטה, כמו ביהמ"ק, ומצד הבחינה הזו לוי קשור לשבטי לאה שמדברים על ניתוק של עם ישראל מאוה"ע, כי רק לישראל יש קודש ולאוה"ע אין קשר לקודש וממילא לא שייך אצלם חיבור בין קודש לחול.

יוסף ענינו קודש שבטבע, קידוש החומר, מבט מלמטה למעלה, לאוה"ע אין קודש ולכן הקישור שלהם לקודש הוא מצד הקודש שבטבע, ולכן שייך שיוסף יפעל כלפי חוץ, כלפי אוה"ע, ימלוך על אוה"ע וישפיע עליהם.

הקודש שבטבע - ענינו של יוסף - זוהי ענינה של ארץ ישראל (אורות התחיה, כ"ח), ולכן מצד זה נוטל יוסף חלק כפול בירושת הארץ ולעומתו ללוי אין חלק בזה כי ענינם אחדות קודש וטבע וזה מופיע בביהמ"ק.

לכן מבחינה אחת ציון = יוסף (ובגימ') [יון בתוספת נקודת - הצדיק] חיצונית מירושלים שציון בנין החומר, המלכות וי"ם פנימית בנין הקדושה (מאמרי הראי"ה עמ' 333), אך מאידך ציון ביטוי לביהמ"ק שיותר פנימית מי"ם, שזכר למקדש ילפינו מ"ציון היא דורש אין לה" (ר"ה ל'). וכן שנינו במסכת סופרים (יט, ט) ביחס לקדוה"ח שאומרים מקודש בציון, מקודש בירושלים, מקודש בכל הארץ - מהפנים אל החוץ. ונקודת פנימיותה - שחושפת הקודש שבטבע, שגם הטבע קדוש. [לעתידי ויכל הבנין מפנימיותו - מנקודת ציון ילך ויתפשט (אורות עמ' קנ"ג) וע"ע אגרות ח"ד עמ' ריז].

א"כ גם יוסף וגם לוי מתנגדים להשקפת יון המדברת על ניתוק בין חומר לרוח, ולכן שייך שגם לוי ילחם. ואולי דוקא לוי, כי יוסף יכול לשלוט, למלוך על יון, ולוי יכול רק להלחם ביון. וביחוד אם מטרת המלחמה בנין של מלכות בישראל "חזרה מלכות יתר על מאתים שנה", שהרי קודש שבטבע, דבר נסתר, פנימי, אין לו יכולת למלוך עלינו, על עם ישראל, והמלכות רק לשבטי לאה. ורק בגלות, במצרים יש לו יכולת למלוך על מצרים ורק מתוך כך על השבטים שמשתחווים לו, כי אז מתברר חסרונם באי יכולתם להתמודד עם אוה"ע אלמלי בחינת יוסף שנמצאת בעם ישראל.

אולם עדין צריך להבין מדוע הופעת מלכות חשמונאי מלכות דכהונה היא בתקופה שקוראים פרשיות שבהם מופיעה מלכותו של יוסף, ודוקא נקודות הקשורות ביוסף רומזות בפרשיות אלו לחנוכה, בנקודת גיד הנשה שנרפאה "ויזרח לו השמש" הרומז לל"ו נרות שמדליקים (מהרי"ל), ויבוא יעקב שלם עיר שכם - בעירו של יוסף הרגיש שלימותו גם הגופנית. וכן "וטבח טבח והבן" אותיות חנוכה ובתרגום נאמר שיוסף הראה להם שנוטל גיד הנשה - יכולתו להתמודד עם החסרון שגרם גיה"נ. אלא שיש להבין מהי משמעות חזרת המלכות.

הרמב"ם בריש הל' חנוכה מבאר את הטעם מדוע תקנו חכמים שבאותו הדור את חג החנוכה, ומוסיף: (בהל' א') "והעמידו מלך מן הכהנים הגדולים וחזרה מלכות ישראל יתר על מאתים שנה". וצ"ב מדוע הוסיף זאת בהקשר לחג חנוכה, הרי בגמ' מודגש ענין פח השמן, ובתפילה מודגש ענין נצחון המלחמה, ולא הוזכר מה שחזרה המלכות. ועוד צ"ב דלכאורה לא היתה מלכות, שכ"כ הר"ן בדרשותיו (דרוש ז):

"והמלכים אשר מלכו בבית שני לא היתה מלכותם מצד עצמם כלל, אבל הם נפקדים למלך פרס ורומי גם לזולתם מן המלכים", ובספר תורת המגיד למגיד ממעזריטש (ח"ב עמ' כ"ד) כתב: "חנוכה נקרא ע"ש מועד, כי לא היה נצחון, כי עדיין היו משועבדים לרומיים אלא הנס היה גדול מאד וכו'". ואפי' את"ל שהיתה מלכות סו"ס הרמב"ן (פ' יוחי) כתב שלא היתה כדין. ועוד שחצי מהתקופה הזו של יתר על מאתיים שנה היתה מלכות הורדוס (עי' ע"ז ט'), ואת"ל דסו"ס לא היתה מלכות חיצונית עלינו והיה לנו שלטון בארצנו, מה נשאר לנו מזה, האם מי שהיה בכלא ושוחרר ושוב הוחזר לכלא יעשה סעודת שחרור לאחר ששב אל הכלא? [וגם אם יעשה כסימן ששוב ישוחרר, ודאי שאין שמחתו כבימי השחרור בעצמם]. וברסיסי לילה (ועמ' 164) מבאר שהסיבה שבטלה מגילת תענית חוץ מחנוכה כיון "דהישועה בו אינה לגופות רק לנפשות והחורבן ביטל ישועות הגופניות מה שבגלוי ולא ישועת השכל הנפשי", ואיזה ישועה לנפשות יש מחזרת המלכות. ועוד צ"ב מדוע הזכיר הרמב"ם כמה זמן נמשכה המלכות שהרי עיקר השמחה על מה שנוצרה מלכות ומאי נפק"מ כמה זמן נמשכה.

אלא שיש לדעת שתקופת בית שני נחשב חלק מן הגלות, שלא היה להם נבואה ואורים ותומים וכל ימי בית שני נדחו ונתפזרו עוד יותר בארצות שבים (מלבי"ם דניאל ט', כ"ד), והיה ידוע שבית שני עתיד להחרב (נזיר ל"ב). אלא שתקופת בית שני היתה תקופה של צבירת כוחות, תקופה של הכנה טובה לפיזור האיום (אורות עמ' קט"ז), וחנוכה מהוה חלק מאותה הכנה, שמתקופת החשמונאים שאבה היהדות את אורה בישיבתה במחשכים, גבורת החשמונאים ואור ביהמ"ק היו כזריקת חיסון לתקופת הגלות הארוכה (קנין תורה לרצ"י זצ"ל עמ' צ"ז). ניכר הדבר גם מצד הטבע (דכל החגים קשורים לטבע הארץ) שעד חנוכה מביאים בכורים כי אז כלה הפרי, דהיינו חנוכה לא תחילת מצב טוב, אלא סוף המצב, תחילת החורף כי הוא הכנה לקראת החורף, הגלות, ולכן מופיע בסוף החודש בימי התמעטות הלבנה הרומזת לכנס"י, אך מתברר שבסופו הוא נותן כוח לעבור את הגלות ולהגיע לגאולה, שבסוף ימי החנוכה הלבנה הולכת וגדלה.

מכיון שחנוכה חלק מההכנה לגלות, זריקת החיסון, לכן גם לחזרת המלכות יש חלק בהכנה, וזה מבחינת בנין תושב"ע, ריבוי תושב"ע, שריבוי תושב"ע בבית שני כפי שמופיע במשניות הוא מימי הלל ולא מתקופת הזוגות, דהיינו מהתקופה לאחר החנוכה. וביאור הענין שכיון שגלו ישראל ממקומן אין לך ביטול תורה גדול מזה (חגיגה ה'), וגלות - לאו דוקא יציאה לחו"ל אלא גם ביחס ליון נחשב גלות אע"ג שהיינו בארץ, אלא גלות היינו תחת שלטון זר [ועי' רש"י ר"ה י"ח: (וד"ה יהיו) שצום ת"ב תלוי האם יד עכו"ם שולטת עלינו], וממילא בחזרת המלכות לישראל יש גם חזרת הופעת התורה בישראל [ויש עוד להאריך בקשר בין תורה ומלכות ואכ"מ]. יש ערך עצמי למלכות בישראל, עיקר כבודם ופארם של ישראל שלא שלטה בהם

אומה ורש"י סנה' צ"ז: ד"ה עוד], [ועי' אורות עמ' ק"ד] אולם מלכות חשמונאי קמה כאמצעי לקיום המצוות, שכל עוד שלא היו גזירות שמד לא באה תביעה מחלקים בעם להקמת מלכות, כיון שעיקר בית שני הוא האידיאה הדתית ולא אידיאה לאומית, ועדיין הם בתקופת גלות בבית שני וממילא אין תביעה פנימית ליסודות גאולתיים, לכן דוקא שבט לוי שענינו "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל" "ושפתי כהן... תורה יבקשו מפיהו" הם נלחמים כנגד הגזירות ומקימים מלכות, משא"כ שבט יהודה שלמלכותו יש ערך עצמי, לכן רק מתוך תביעה כזו תקום מלכות יהודה.

לכן נצרך נס נוסף להראות שיש ערך למלכות לשעה אע"ג שהוא בידי מי שאסור לו למלוך, דכיון שזה כהכנה לגלות אין חסרון במה שהיא אינה של שבט יהודה, ועוד הנס מראה שהעיקר לא המלכות אלא התוצאה של המלכות חזרת הדת הכנה לתושב"ע, מלכות שיש לה משמעות עתידית ולכן הנס נעשה במנורה, בשמן הרומוז לתורה.

מבחינת התוצאה של המלכות קיום האידיאה הדתית בנין תושב"ע יש ערך גם למלכות הורדוס, גם למלכות אפילו שכפופה לשלטון רומי, ממילא מובן הדגשת הרמב"ם כמה זמן נמשכה המלכות כדי שנבין שהכוונה לא רק לחזרת מלכות חשמונאי שהו"א שיש לה ערך עצמי וממילא זו סיבה לומר הלל על גאולתם ויציאתם מיד צר כמו ביום העצמאות, אלא הכוונה גם למלכות הורדוס, וממילא אין ערכה אלא מצד ההכנה לתורה שבגלות ולכן נצרך הלכה ב' על נס המנורה כדי לבאר לנו מדוע אלו ימי שמחה ואמירת הלל. ואולי מצא הרמב"ם רמז לזה בלשון הגמ' "וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו וכו'" שהגמ' מיחסת כניסתם מצד היותם מלכות ולא מצד היותם כהנים שנכנסים לעבוד עבודתם בביהמ"ק. א"כ נס הפח לא רק משמעות בפנ"ע, או משמעות לנצחון, אלא נותן משמעות למלכות, לא רק בגילוי שיש ערך למלכות זו אע"פ שאינה משבט יהודה, אלא חושפת את משמעותה של המלכות מצד הכנתה לתורה הרמוז בדבר שנעשה בו הנס המנורה והשמן.

והנה מבאר מרן הרב זצ"ל בהקדמתו לעין-אי"ה שיש שתי בחינות של תורה - הכהן, והשופט, כמ"ש "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט". ומבאר שההבדל הוא שכהן איש אשר רוח אלקים בו יכול לפסוק בפרטים ע"פ מבט הרוח הכללי של המצוות, ושופט פוסק רק מתוך מבט על הפרטים בדימוי מילתא למילתא. ארץ ישראל יותר מתאימה לדרך הכהן מתוך היות הסנהדרין בביהמ"ק מקום אשר יבחר ה' ואוירא דא"י מחכים, משא"כ בגלות שאז צריך ללכת ע"פ דרך השופט וע"ע באגרות הראי"ה אגרת צ"ו, ק"ג. בית שני היה הכנה לגלות, לכן כבר אז החלה בנין התורה ע"פ דרך השופט, לדון בכל דבר ע"פ פרטיו מבלי צורך העמקה בכללי תורה,

והחל בזה עזרא במה ששינה הכתב, והחל לבצר מעמד תורת ה', בהעמדת תלמידים הרבה שתיקנו אנשי כנה"ג [ע"ע בהרחב דבר לנצי"ב שמות י"ג, ט"ז].

א"כ ניתן לומר שענין התורה שמצאנו אצל שבט לוי "יורו משפטיך", "תורה יבקשו מפיהו" זה בחינת תורה זכהו, אך בחינת תורה דשופט לא קשורה לשבט לוי, וניתן לומר שהיא קשורה לשבט יהודה שדרשו תז"ל "לא יסור... ומחוקק מבין רגליו" - אלו בני בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים (סנה' ה'). וא"כ בגלות ובבית שני כהכנה לגלות, עיקר התורה היא תורה של שבט יהודה. ומצינו כבר אצל יעקב אבינו שמינה את לוי לראש ישיבה ללמד דרך ה' (רמב"ם הלכות ע"ז), ואעפ"כ הוא שולח את יהודה אל יוסף לגשנה להקים בית תלמוד (רש"י ברא' מ"ו, כ"ח), כי בגלות יהודה הוא האחראי על התורה.

לפ"ז ניתן לסכם ולומר שנוצר מהפך בתפקידים בבית שני, שלעומת המצב הרגיל של מלכות דיהודה ותורה דלוי, בבית שני מלכות חשמונאי דלוי ותורה דהלל מיהודה מצד שבית שני הכנה לגלות.

ובעומק הענין אין כאן היפוך תפקידים, אלא שלוי אחראי על בנין הרוח בעם ישראל, ובבית ראשון זה מתבטא ב"יורו משפטיך", ובבית שני שענינה אידיאה דתית, רק בנין רוח, ממילא אם לצורך בנין הרוח נצרך שיהיה מלכות, שבט לוי נוטל לידי את הגה השלטון מצד היותו אחראי על בנין הרוח. שבט יהודה אחראי על קיומו של עם ישראל. בבית ראשון מדובר על הקיום הפיזי, קיום הגוף הלאומי, בנין החומר, ניהול עניני המדינה, אך בגלות שנחרב הגוף הלאומי ומה שמקיים אותנו זה ד' אמות של הלכה, התורה, לכן הוא אחראי על התורה, והלל ורבי הם נשיאים. בגלות אין מלכות ממילא הפך המלכותי מופיע מתוך מאן מלכי רבנן (גיטין ס"ב). את הפסוק "לא יסור וכו'" שנדרש על לימוד התורה שבשבט יהודה, מבאר הרמב"ן (פ' ויחי) שהכוונה לאיסור העמדת מלך שלא משבט יהודה, כי אלו שני ביטויי מלכות [מלכות פה, תורה שבע"פ קרינן לה (פתח אליהו)]. בגלות שיש רק בנין רוח האומה ורק הוא מה שמקיים עובר התפקיד לשבט יהודה, אולם לא אמרנו שאין ללוי יותר חלק בתורה, שהרי עדיין אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא לא ניתן ליהודה אלא נשאר ללוי (וימא כ"ז). כי עכשיו התורה נצרכת גם כצורך קיומי ולכן גם ליהודה יש תפקיד אך עדיין נשארה הוראת התורה למעשה - "יורו משפטיך" בידי שבט לוי, אולם מכיון שלתורה יש עכשיו גם צורך קיומי, יש אופן שונה של לימוד תורה, בחינת השופט.

ומצינו שהתורה בבית שני היא הופעה יותר גדולה של תורה מבית ראשון, שכ"כ בפרקי היכלות (פרק כ"ז): "מיום שניתנה תורה לישראל ועד שנבנה הבית האחרון תורה ניתנה, אבל הדרה ויקרה כבודה וגדולתה ותפארתה... ממשלתה וגבורתה לא ניתנו עד שנבנה הבית האחרון ולא שרתה בו שכינה" וצריך להבין במה תורה של

בית שני שהיא הכנה לגלות שאין לך ביטול תורה גדול מזה, יותר גדולה ומפוארת מתורה של בית ראשון.

אם נשים לב לנשיאות בבית שני נראה שבתקופה הראשונה הנשיאים היו כהנים - עזרא, שמעון הצדיק, יוסי בן יועזר חסיד שבכהונה (חגיגה ב, ז), יהושע בן פרחיה ששרף פרה אדומה וילקוט שמעוני חוקת סי' תשס"א). ומהלל עד חורבן הבית ואחריו נשיאות של שבט יהודה [עיין עין-אי"ה שבת פ"ק אות ע"ב - ערך השלשלת]. ויותר מזה, מכיון שמלכות לא נוגעת בחברתה כמלוא הנימה, לכן רק בסיום מלכות חשמונאי 103 שנה קודם החורבן (ע"ז ט'). החלה מלכותו של יהודה בנשיאות בהתיחסות למאן מלכי רבנן, דהלל החל נשיאותו 100 שנה קודם החורבן (שבת ט"ו).

והנה ביחס ליוסי בן יועזר שנהרג ע"י בן אחותו יקים איש צרורות (ב"ר ס"ה, כ"ב) שהוא כנראה הכה"ג המתיון אלקימוס, ולפי ספר החשמונאים (א, ז) זה היה ג' שנים לאחר נס חנוכה, וביחס ליוסי בן יועזר נאמר שכאשר מת בטלו אשכולות איש שהכל בו (סוטה מ"ז); וביאר רש"י: "שהכל בו - תורה באמיתותה אין דופי שכחה ומחלוקת", ובתמורה (ט"ז): אומרת הגמ' כל אשכולות שעמדו לישראל מימות משה עד שמת יוסי בן יועזר היו למדין תורה כמשה רבינו וכו' לא היה בהם שום דופי ושכחה, ומבארת הגמ' שהכוונה לדופי של סמיכה, שעד אז לא היו מחלוקות כי לא נתמעט הלב, ורק בסוף ימיו נחלקו על הסמיכה (חגיגה ט"ז). א"כ יוצא שמימות משה עד חנוכה מות יוסי בן יועזר תורה אחת, ומחנוכה מתחילה תורה שיש בה שכחה, שיש בה מחלוקת, תורה של שבט יהודה, ולכאורה היונים הצליחו ב"להשכיחם תורתך". מחד תורה שיש בה ריבוי דעות אין בה אמת, ולא באמיתתה, אך מאידך יש ערך לריבוי דעות כמו שכותב מרן הרב זצ"ל "הדבר ידוע שהתחלקות מפלגות בעם... ואפי' מפלגות של דעות מחולקות בדרכי המוסרים מביאה כ"א תועלת כי כל מפלגה משכללת מקצוע מיוחד שמועיל לעבודת הכלל ושלמותו" (עין אי"ה ברכות ח"א עמ' 48). "התועלת המוחשי שהתגלה ע"י הלימוד הרחב שנבנה מקיבוץ הדעות השונות והשתרנותן הפיגה לגמרי את טעם המחלוקת, והביאה תמורתם אחדות וכו'" (אדר היקר הקדמה עמ' י"ד), "ודוקא ע"י קיבוץ דעות הנראות שונות יראה אור האמת והצדק" (עין איה ברכות ח"ב עמ' 397). וזהו התורה בבית שני שהיא תפארתה וזיוה של תורה כמ"ש בפרקי היכלות. זוהי תורה דיהודה של ריבוי דעות, שהרי בפועל ריבוי תורה מתחיל מהלל, שכל דברי התנאים במשניות הם מהלל ומהדורות שאחריו. א"כ התחלת תורה דשופט תורה דיהודה החלה בחנוכה מתוך חזרת המלכות, אך הופעתה בפועל היה אצל הנשיאים משבט יהודה. ובזה מובן דרשת חז"ל הרגיל בנר הוין לו בנים ת"ח (שבת כ"ג); לא שהוא ת"ח אלא שבניו ת"ח, בדור שלאחר חנוכה, מתברר איזו תורה חדשה מופיעה.

זוהי תורה שמתאימה לשבט יהודה שבט המלכות כי מלכות שענינה אחדות הפרטים לכלל אורגן אחד בין במדינה ובין בתורה, ומתוך כך יש יכולת לפרט לבנות את אישיותו בגלות שבה אנו חיים כפרטים, את הד' אמות של הלכה שלו, את האמת שלו בתורה. זוהי תורה שהכל מתחיל מתוך מבט על המציאות מפגש עם המציאות, מלמטה למעלה, ולכ"א יש את המבט שלו על המציאות. זוהי תורה שענינה לא לחבר קודש וחול, רוח וחומר, אלא תורה שענינה לחשוף קודש שבטבע, מלמטה למעלה, לרומם את המציאות, לברר את כל פרטי המציאות שיש לתורה מה לומר בהם. לכן זהו מבט מלמטה למעלה כי יש צורך להביט במציאות ובסופו של תהליך לאחד הבחינות השונות, וכמו שהקדושה שבטבע יותר גדולה מהקדושה חוץ לטבע כך תורה של בית שני מתוך מבט לחשוף הקודש שבטבע, יותר מפוארת מתורה של בית ראשון. לעומת זה תורה דלוי הקשורה לביהמ"ק, להשראת השכינה, ל"כי מציון תצא תורה", מלמעלה למטה, ממילא אמת אחת מופיעה ברוה"ק, ולכן גם בגלות נשאר תורה דלוי, שאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא כשבט לוי, שהרי למעשה לא שייך שכ"א לפי מבטו, לפי האות שלו בתורה ינהיג למעשה תורה אחרת, אלא נצרכת אמת אחת שכולם ילכו לפיה, וכמו שביחס לדוד המלך שנאמר עליו "זה" עמו" וביארו חז"ל שהכוונה שהלכה כמותו (סנהדרין צ"ג), ובמסכת שבת (נו.) מבואר שהכוונה ששכינה עמו, כך שבט לוי הקשור למקום השראת שכינה קשור גם למה שהלכה כמותו.

זהו מה שאומרים "האמת והשלום אהבו" לאהוב שני סוגי תורה, תורה דלוי - אמת, ותורה דיהודה - שלום [כביאור מרן הרב זצ"ל על ת"ח מרבים שלום בעולם (עיין איה ברכות ח"ב עמ' 397)].

מכאן אנו מבינים את ענינו של יוסף בהקשר לחנוכה, שהרי עיקר חנוכה זה הופעת תורה דיהודה הקשורה עם הקודש שבטבע, מתאימה ליוסף שענינו קודש שבטבע, ותורה כזאת זקוקה לבחינת יוסף שבעם ישראל, ואם לוי רוצה להרוג את יוסף, יהודה מציל אותו, ויותר מזה הוא חושף את היות יוסף חי, את היותו מלך, את היותו מצליח בשיטתו ולא מתבולל בין העמים, ובעתיד יתאחדו יוסף ויהודה, ויהודה שנשלח לגשנה להקים בית תלמוד נשלח "אל יוסף", כי הוא זקוק ליוסף, שבלעדיו הוא משועבד למצרים, לכן נס פח השמן הרומז להופעת תורה בעם ישראל, לתורה חדשה, מתוך הופעת מלכות חשמונאי, מלכות באמצע מהלך של גלות שהחל בחורבן בית ראשון, קשור למלכותו של יוסף בגלות במצרים שמתוך כך צומחת מלכותו של יהודה בבחינת בנין התורה שלו.

ויותר מזה, לוי נלחם ביוון כפי שנלחם ביוסף, ויהודה כפי שלא נלחם ביוסף לא נלחם ביוון, אלא כמו שסייע לחשוף את בחינת יוסף, כך הוא מצליח לקחת את יון ולהפיק מהם תועלת. יון ניסו "להשכיחם תורתך" והצליחו לכאורה בכך שבמות יוסי בן יועזר החלה שכחת התורה, אלא שבא יהודה ומאותה שכחה ניצל אותה

להפצת סוג חדש של תורה שהיא מה שנותנת לנו את העמידה והקיום בגלות, כמו שכל קיומינו במצרים בזכות מכירת יוסף והתגלותו ע"י יהודה.

יש בביהמ"ק שני כלים הקשורים לתורה, ארון - שבו לוחות העדות, ומנורה שגם היא עדות שהשכינה שורה בנר מערבי שבה. ארון - אחד, ומנורה - פירוט ל-7 קנים מתוך בסיס אחד, רגל אחת. והכל פונה למקור, למרכז, לנר האמצעי. בבית שני - נגנז הארון, נגנזה הנבואה שקשורה לתורה דלוי והעיקר תורה הקשורה עם פלפולים וחיידושים של האדם ולא מפגש עם השפע האלקי וע' נצי"ב ריש פרשת תצוה) וא"כ הנס במנורה, בתורה דיהודה ולא בתורה דלוי [ועי' מהר"ל נר מצוה עמ' כ"ב-ג', שפח שנמצא בחותמו של כה"ג רומז לקה"ק שכה"ג נכנס לשם, שלא יכלו לפגוע ולטמא את מדרגת קה"ק, אולם סו"ס הנס במנורה, א"כ לוי מנצח את יון אך הנס ביחס לתורה קשור לתורה דיהודה].

ובברכות (נז.) הרואה נערה מאורסה בחלום יצפה לתורה שנאמר "תורה צוה לנו משה מורשה", אל תקרי מורשה אלא מאורסה וכו'. הרואה שמן-זית בחלום יצפה למאור תורה שנא' "ויקחו אליך שמן זית זך" - יש תורה ויש מאור תורה. ובירושלמי (שקלים ג', ב') לגבי "חכמת אדם תאיר פניו" כתב הקרבן-עדה "מצוי לי לחדש דברים בתורה והם מאירים פניו" - חיידושי תורה קשור למנורה, לשמן, זוהי תורה המתחילה מלמטה למעלה ולא מתוך מפגש עם תורה מלמעלה, שאין בה חיידושים, יצירה אנושית, אלא קבלת הידיעה גרידא, וממילא לא מאירה פניו. ובתורה מלמטה כל אחד מקבל מאור פנים מתוך שהמבט שלו, הפן, האות שלו בתורה מאירה בו פנימה, וכמו השמן היוצא מתוך כבישת הזית, כך חיידושים דרך עמל של תורה שהעמל חושף את האור הגנוז כמ"ש בתנחומא (פר' נח אות ג') "העם ההולכים בחושך ראו אור גדול, אור גדול אור שנברא ביום ראשון שגנזו הקב"ה לעמלי תורה שבע"פ", ע"י העמל נחשפת הנקודה הפנימית שבכל דבר, וזהו ענינו של יוסף, קידוש הטבע, ולכן תורה דיהודה כהכנה וכחלק מהגלות שזה ענינו של בית שני מתאימה למבט של יוסף שמתברר בפרשיות אלו בזמן חג החנוכה.

הנקודה שתורה דיהודה רמוזה בשמן, זה מתבאר לנו גם מתוך דברי הגמ' בסנהדרין (כ"ד) שת"ח בא"י נמשלו לשמן, משא"כ ת"ח בבבל נמשלו לזיתים, ות"ח בא"י הם רואים בפועל שכל הכוחות המתנגדים זה לזה יולידו בהפגשי כח אדיר וחדש חיובי, ולכן נקראים נעם (אדר היקר עמ' כ'). מובן שזהו נס שבארץ ישראל ולכן התורה דיהודה צריכה להבנות באומה בא"י עוד קודם שתצא לגלות, כי רק א"י יכול לחשוף את הערך של ריבוי המחלוקות, ומכיון שזה ענינו של נס חנוכה לברר, אנו מברכים להדליק "נר" ולא נרות (ועולת ראייה חלק א' עמ' תלה).

לפ"ז כאשר אנו מדליקים נר בפתח הבית, במעבר בין א"י לחו"ל, לגלות, לרה"ר, אנו יוצאים עם הנר ועם המזוזה, נר - תורה דיהודה, ומזוזה - היא אמיתה של תורה (תוס' גיטין ז'.), כהגדרת רש"י ביחס לתורתו של יוסי בן יועזר - תורה באמיתה -

תורה דלוי. מזוזה בימין ונ"ח בשמאל, מתוך ידיעה שהתורה בימין היא תורה דלוי, שמשם מתחיל הכל, מהשראת השכינה, מסולם מוצב אל הארץ, אפשר מתוך כך לעלות בו גם לשמים, לחדש ולפלפל, לחשוף את האור הגנוז בנשמתו - לעסוק בתורה דיהודה בשמאל.

אולם כל זה לעומד בחוץ, אך לעומד בפנים ומבטו כלפי חוץ, לעומד בא"י, בימי בית שני ומבטו כלפי הגלות מהי התורה החשובה שצריכה להבנות בעם ישראל לקראת היציאה לגלות, זוהי תורה דיהודה, כי כלפיו נר חנוכה בימין (ומזוזה בשמאל) ולכן דוקא בו נעשה נס חנוכה.